

Academia de Studii Economice
Facultatea de Comerț

Riscul în afacerile din România
Sesiunea de comunicări științifice la SECAAB 2006

Coordonator
prof. univ. dr. Costea Carmen

Autori
Iancu Silviu Costin
Mondoca Nicolae Răzvan

Cluj-Napoca
2006

Cuprins

Capitolul 1 - Elemente de bază privind teoria riscului

- 1.1 Importanța studiului riscului.....2
- 1.2 Conceptul de risc și incertitudine.....3
- 1.3 Controlul și gestionarea riscurilor.....6

Capitolul 2 - Analiza riscurilor la nivelul industriei alimentare

- 2.1 Prezentarea sectorului alimentar din România.....7
- 2.2 Tipurile de riscuri prezente în sectorul alimentar.....10

Capitolul 3 - Managementul riscurilor în industria alimentară

- 3.1 Riscuri sistematice și nesistematice.....13
- 3.2 Modalități de control și gestiune a riscului.....14
- 3.3 Concluzie.....16

Bibliografie.....17

Capitolul 1

Elemente de bază privind teoria riscului

1.1. Importanța studiului riscului

Prin alegerea temei “*Riscul în afacerile din România*” pentru sesiunea de comunicări științifice, dorim să tratăm o problemă prin a cărei înțelegere se pot explica cauzele succesului sau insuccesului economic. Riscul la ora actuală este un concept cunoscut în teoria economică, dar din păcate puțini manageri din România iau în considerare implicațiile riscului în activitatea profesională.

Însăși buna îndeplinire a funcțiilor managementului ține de luarea în considerare a riscului economic. Aceasta se explică prin faptul că luarea deciziei, care este principalul instrument al conducerii, prezintă un anumit grad de risc. Riscul, ca element, apare tocmai din faptul că există posibilitatea alegerii dintre mai multe opțiuni, ale căror consecințe însă nu sunt pe deplin cunoscute.

De ce este atât de important managementul riscului? Pentru că ne confruntăm cu situații dificile în care suntem puși să facem alegeri ale căror rezultate nu le putem anticipa atât în viața familială cât și în cariera profesională. Deasemenea este bine să ne luăm măsuri de prevedere împotriva unor potențiale evenimente negative, pentru a le putea evita sau în cel mai rău caz a trece mai ușor peste ele.

Managementul riscului abordează problematica și terminologia legate de identificarea, măsurarea și tratamentul diverselor expuneri la pierderi accidentale potențiale. Multe dintre pierderile accidentale nu sunt dramatice, dar mai multe evenimente negative de mică amploare acumulate pot amenința supraviețuirea afacerii, pot duce la scăderea câștigurilor sub un nivel acceptat, întrerup operațiunile curente sau încetinesc creșterea economică.

Toate afacerile se desfășoară sub riscul unor pierderi. Teama că se poate întâmpla ceva rău face viața mai puțin plăcută, îl poate determina pe manager să evite implicarea în anumite activități și chiar poate duce la alterarea procesului managerial. Un management eficient al riscului îi permite unei firme să facă față la diverse expuneri la pierderi într-un mod eficient.

Managementul riscului deasemenea permite firmelor să facă față mai bine riscurilor în afaceri. Eliberată de grija cu privire la riscurile accidentale, o companie își poate urmări cu mai multă tenacitate și siguranță obiectivele propuse. Totodată, are loc o îmbunătățire a calității și eficienței deciziilor luate.

În ultimii ani, organizații de toate felurile au început să recunoască necesitatea unui management al factorilor de risc. Cum viața în general a devenit tot mai complicată, interacțiunile au devenit mai nesigure, mai numeroase, mai complexe, au apărut noi tipuri de expuneri la risc iar tipurile mai vechi de risc s-au amplificat.

1.2. Conceptul de risc și incertitudine

Dictionarul complet al economiei de piață definește riscul drept un ”eveniment viitor și probabil, a cărui producere ar putea provoca anumite pierderi. El poate fi previzibil atunci când factorii care ar aduce pierderi pot fi prevăzuți cu anticipație și imprevizibil atunci când este determinat de situații fortuite” [Bușă Georgeta ,1994].

Dictionarul limbii române definește riscul ca “posibilitate de a ajunge în primejdie, de a avea de înfruntat un necaz sau de a suporta o pagubă”[Vasile Breban, 1980]. Riscul apare, conform acestei concepții, sub forma unui pericol pe care omul încearcă să-l prevină sau măcar să-i atenueze efectele nedorite.

Conform accepțiunii latine, termenul risc se referă nu numai la șansa de pierdere, ci și la șansa de câștig. Cu toate acestea, termenul „risc” tinde să fie utilizat în limbajul cotidian cu semnificația pericolului unei pierderi. Cuvântul latin „riscum” avea atât conotații negative cât și pozitive.

Riscul trebuie privit prin ambele sale valențe, și anume riscul pur și riscul speculativ. Riscul pur desemnează doar pericolul unei pierderi, fără să ia în considerare posibilitatea de câștig. Exemplele de risc pur includ pagubele potențiale ale incendiilor, inundațiilor sau ale cutremurelor sau posibilitatea deceselor premature ca urmare a accidentelor sau a îmbolnăvirilor fatale. Riscul speculativ acoperă atât posibilitatea unui câștig, cât și pericolul unei pierderi. Afacerile sau jocurile de noroc implică risc speculativ. Distincția dintre riscul pur și riscul speculativ reprezintă o premisă fundamentală a teoriei asigurărilor. Astfel, riscul implică dispersia rezultatelor posibile față de media acestora în sens pozitiv (câștiguri relative), cât și negativ (pierderi relative). Din această perspectivă, riscul poate fi definit ca posibilitatea unor rezultate favorabile sau nefavorabile. Aprecierea rezultatelor posibile este relativă: rezultatul favorabil depășește media anticipată, în timp ce rezultatul nefavorabil este inferior mediei anticipate. Orice decizie economică presupune un anumit grad de risc. Decidentul trebuie să învețe să-și asume riscul deciziilor și să îl administreze în folosul lui [Craioveanu Mihaela Theodora, 2004].

Pentru a se înțelege mai bine noțiunea de risc, este necesară realizarea unei distincții clare între risc și incertitudine. Riscul se referă la situațiile în care se pot identifica probabilități obiective pentru rezultatele posibile. Cu alte cuvinte el poate fi cuantificat. Incertitudinea se referă în schimb la situațiile sau evenimentele despre care nu există informații suficiente pentru a identifica probabilitățile obiective. Prin urmare, atunci când informațiile necesare înțelegerii și anticipării evoluțiilor, schimbărilor ce pot avea loc într-un anumit context sunt fie insuficiente, fie indisponibile, situația este catalogată ca fiind una incertă.

Elementul cheie în a face distincția între risc și incertitudine este probabilitatea. Probabilitatea se referă la posibilitatea ca un anumit fenomen sau eveniment să se producă în condiții bine determinate. În funcție de probabilitate pot fi evidențiate 3 categorii de situații:

- certitudinea absolută
- incertitudinea
- riscul

Certitudinea absolută poate fi definită ca situația decizională în care evoluția viitoare a evenimentelor, consecințele unei decizii pot fi prevăzute cu exactitate, neexistând erori sau evenimente neașteptate. Se poate afirma că rezultatele oricărei decizii sunt cunoscute cu exactitate înaintea adoptării lor deoarece probabilitatea ca rezultatul respectiv să fie atins este de 100%. Dacă ar exista certitudinea absolută, fiecare decident ar dispune nelimitat de informații complete și s-ar putea realiza o listă completă a evenimentelor viitoare și ale consecințelor adoptării unei decizii.

La polul opus al certitudinii se află **incertitudinea**. Marele dezavantaj al incertitudinii este acela că la un nivel ridicat al ei indivizii nu mai sunt capabili să aleagă, din moment ce orice alegere duce la rezultate aleatorii imposibil de prevăzute. Prin urmare este necesară reducerea incertitudinii când atinge niveluri prea mari.

Gradul de incertitudine este dat de numărul factorilor care pot afecta cursul unei acțiuni și de frecvența și amplitudinea schimbărilor aferente lor. De asemenea este influențat de nivelul cunoașterii pe care îl posedă firma sau individul în domeniul în care acționează. Un nivel al cunoașterii mai ridicat permite o apreciere mai corectă a factorilor care acționează și duce la scăderea posibilității unor predicții eronate.

Riscul se află situat între certitudine și incertitudine. El este un fenomen care provine din circumstanțe pentru care decidentul este în măsură să identifice evenimente posibile, și chiar probabilitatea materializării acestora, fără a fi însă în măsură să precizeze cu exactitate care dintre aceste evenimente se va produce efectiv [Stana Elena-Silvia, 2003].

Riscul provine din imposibilitatea de a aprecia cu o anumită acuratețe care este evenimentul identificat ca atare de decident care se va materializa efectiv și va determina un anumit rezultat negativ. Chiar dacă probabilitatea estimată pentru materializarea efectivă a unui anumit factor generator de risc este ridicată, decidentul nu poate fi sigur dacă acel eveniment este cel care se va produce cu certitudine și nu altul.

Riscului îi este asociată o distribuție obiectivă de probabilitate măsurată ca număr de apariții al unui rezultat determinat în urma unui număr mare de observații. Această distribuție este considerată valabilă pentru acțiunile care se desfășoară în condiții identice cu altele care deja au avut loc și a căror rezultate au fost cuantificate prin metode statistice.

De ce ne interesează oare atât de mult să facem distincția între certitudine, incertitudine și risc? Motivul este foarte simplu: toate acțiunile pe care vrem să le realizăm vor avea consecințe în viitor, iar noi oamenii, prin natura noastră intrinsecă, ne dorim cele mai bune rezultate posibile.

Deasemenea în domeniul economic multe decizii în afaceri se iau plecându-se de la estimări asupra viitorului. Luarea unei decizii în baza unor estimări, prezumții, așteptări, previziuni, prognoze asupra evenimentelor viitoare implică o doză bună de risc, uneori destul de dificil de definit și, în cele

mai multe cazuri, imposibil de măsurat cu precizie, dată fiind natura complexă a mediului economic în care acționează firma.

Ca și în multe alte domenii, conceptul de risc în economie este folosit pentru a descrie situații sau evenimente cu rezultate sau consecințe incerte. În domenii precum statistica, managementul financiar și managementul investițiilor, riscul, ca noțiune, face trimitere la posibilitatea și probabilitatea unor variații ale rezultatelor față de valorile sau nivelurile estimate inițial. În alte situații, pe piața asigurărilor spre exemplu, noțiunea de risc este asociată cu cea de pierdere.

În ceea ce privește distincția între risc și incertitudine, ea se face pornind de la presupunerea că agenții economici acționează ținând cont de existența unor probabilități bine definite ale rezultatelor posibile. Marea problemă a deciziilor economice ține de faptul că se poate face cu greu o diferențiere între probabilități obiective și cele subiective cu privire la rezultatele lor posibile. Opiniile agenților economici indiferent că sunt producători, consumatori sau intermediari când iau o decizie se bazează pe stabilirea unor probabilități în funcție de datele pe care le cunosc și de experiența proprie. Cu cât aceste date sunt mai apropiate de realitate cu atât putem vorbi mai mult de risc și mai puțin despre incertitudine. Problema este că niciodată nu poți știi în ce măsură informațiile deținute mai sunt reale sau sunt complete. [Stana Elena-Silvia, 2003]

În fața unor astfel de situații se naște întrebarea dacă este nevoie să se facă o distincție între risc și incertitudine, în condițiile în care cea mai mare parte a deciziilor în afaceri se iau fără a dispune de date statistice și calcule matematice. Distincția are, totuși, o oarecare valoare conceptuală. Incertitudinea asociată cu un impact ridicat reprezintă o necunoscută mai mare decât riscul asociat aceluiași eveniment. Cu toate acestea, în practică, utilitatea este relativ redusă, nu este una de substanță, depinzând de gradul de informare asupra evenimentelor viitoare, dar și de credibilitatea informațiilor despre evenimentele în cauză.

Deasemenea, trebuie menționat că incertitudinile nu sunt asigurabile, dat fiind faptul că nu este posibil să se stabilească nivelul primei de asigurare (suma pe care asiguratul este obligat să o plătească asiguratorului, reprezentând costul asigurării) necesare pentru a acoperi ceva ce este calificat ca fiind incert și indefinibil. Riscurile, în schimb, pot să fie asigurabile pentru că sunt calculabile. Formula de calcul este următoarea:

$$risc = p_{e_i} \times a_{p/c}$$

unde: p_{e_i} - probabilitatea producerii evenimentului i ,

$a_{p/c}$ - amplitudinea pierderii sau câștigului asociat afacerii, în cazul producerii evenimentului i . [Popescu Nela, 2004]

Este însă necesar a se asigura că acțiunea programată nu va eșua datorită apariției unor erori în modul de previzionare a evoluției ulterioare. Aceste erori apar ca urmare a unei cuantificări greșite a riscului datorită unor informații insuficiente. Informația este primordială în cuantificarea riscului economic.

1.3 Controlul și gestionarea riscurilor

Realizarea unui management al riscului oferă posibilitatea de optimizare a deciziei, de diminuare a riscului și incertitudinii în activitatea economică. Managementul riscului constă în derularea unei serii de procese de identificare, estimare a consecințelor, evaluare, gestionare și monitorizare a riscurilor unei întreprinderi.

Această etapă se referă la tehnicile, instrumentele, strategiile și procesele prin care se urmărește evitarea, prevenirea, reducerea sau controlul frecvenței sau magnitudinii pierderilor sau altor efecte nedorite ale riscului; controlul riscului deasemenea include metode prin care se urmărește îmbunătățirea înțelegerii sau a conștienței într-o organizație a activităților care afectează expunerea la risc. [Williams Smith Young, 1995]

Deși programele de control și gestionare a riscurilor variază de la o organizație la alta ca urmare a creativității proprii fiecărei organizații în parte, se poate face totuși o clasificare a tipurilor de măsuri luate: evitarea riscului, prevenirea pierderilor, transferul riscului și asumarea riscului.

Evitarea riscului

Cea mai ușoară și mai rapidă tehnică de reducere a riscului este evitarea sa. A evita riscul înseamnă a elimina condiția care se află la baza problemei. Spre exemplu, dacă unei părți a proiectului îi sunt asociate riscuri înalte, atunci respectiva parte este eliminată din proiect. Evitarea poate lua forma refuzului de asumare a riscului sau abandonării unei expuneri la pierderi asumată înainte [Williams Smith Young, 1995]

Prevenirea și reducerea pierderilor

Prevenirea pierderilor urmărește să reducă numărul lor înainte ca ele să devină realitate. Ea se poate realiza fie printr-o intervenție asupra proceselor pe care le derulează organizația, fie printr-o intervenție asupra mediului în care se desfășoară acțiunea.

Reducerea pierderilor constă în luarea de măsuri după ce evenimentul negativ a avut loc. Ea are rolul de diminuare a consecințelor neplăcute pentru cei afectați de respectivul eveniment. Ca măsuri de reducere a pierderilor sunt cunoscute recuperarea pierderilor și planurile pentru situațiile limită. Recuperarea pierderilor se referă la valorificarea a tot ce mai poate fi salvat după încheierea evenimentului negativ și în acționarea în instanță pentru obținerea de daune a celor ce se fac responsabili de pagubele aduse. Planurile pentru situații limită conțin acțiunile pe care trebuie să le întreprindă organizația ca răspuns la astfel de evenimente.

Transferul riscului

Transferul riscului poate fi realizat prin două posibilități. Prima constă în externalizarea activității generatoare de risc către altcineva. Un exemplu clasic de astfel de transfer este

subcontractarea acelor activități pe care organizația nu vrea să și le asume pentru că nu are experiența sau resursele necesare să le ducă la bun sfârșit.

Cea de-a doua posibilitate constă doar în transferul riscului, nu și al activității printr-o înțelegere contractuală. Aceasta se realizează prin încheierea unor contracte de asigurare. Compania de asigurări își asumă o parte din riscuri în schimbul unui preț (prima de asigurare). Dacă riscul se produce în condițiile specificate prin contractul de asigurare, asiguratorul va rambursa partea asigurată sau toate pierderile suferite datorită riscului. Dacă riscul nu apare, asiguratorul păstrează prima de asigurare.

Asumarea riscului

În această abordare, managerul examinează impactul pe care l-ar avea situația de risc asupra proiectului și hotărăște că riscul nu trebuie să fie tratat. Această abordare ar trebui să fie utilizată doar în situațiile când impactul riscului este scăzut sau probabilitatea ca riscul să aibă loc este foarte scăzută. Această abordare este periculoasă pentru riscurile de nivel mediu sau înalt.

Capitolul 2

Analiza riscurilor la nivelul industriei alimentare

2.1 Prezentarea sectorului alimentar din România

Analiza riscurilor tuturor afacerilor din România nu este un lucru tocmai ușor de întreprins. Numărul foarte mare de sectoare economice și caracteristicile foarte diferite ale fiecăruia fac o abordare holistică a riscului aproape imposibilă. Deasemenea inclusiv riscurile cu care se confruntă firmele din fiecare domeniu nu sunt aceleași. Dacă la nivel de macro-riscuri cum sunt riscul de țară, riscul politic se poate pune un diagnostic comun, la nivel de micro-riscuri: riscul de firmă, de plan de afaceri sau de produs pot fi foarte diferite.

Din acest motiv, și anume faptul că la nivelul unei întregi economii nu se poate face un diagnostic al riscului și nici propuneri de ameliorare a lui am decis să tratăm în cadrul prezentei lucrări riscurile în afaceri la nivelul unui sector economic. Am ales pentru această cercetare un domeniu reprezentativ pentru economia națională și anume industria alimentară.

Pentru început câteva **date despre industria alimentară**:

Industria alimentară a României reprezintă 14% din producția industrială totală a țării (18% din total industriei prelucrătoare), iar valoarea producției sale este în creștere fiind cu 6,72% mai mare în decembrie 2003 față de anul 2000 (comparativ cu creșterea de 25,0% pe total industrie prelucrătoare) în termeni reali.

Tabelele 1 și 2 trec în revistă evoluția performanței industriei prelucrătoare alimentare în perioada 1998-2003. Prezentarea evoluției producției fizice (**Tabelul 2**) în paralel cu evoluția valorii producției (**Tabelul 1**) relevă o ușoară deplasare a orientării sectorului de procesare spre produse cu valoare relativ mai mare.

Tabelul 1. Valoarea producției în industria alimentară și a băuturilor

	Valoarea producției [milioane lei în preturi constante 1990, IPC deflatat]					
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Total	90489,1	71031,6	90857,5	91690,1	89975,9	96963,9
Produse din carne și carne de pasăre	14149,0	12550,3	15751,6	19799,7	18723,0	17628,0
Produse din pește	164,9	160,0	293,4	574,1	310,6	398,8
Procesarea fructelor și legumelor	1790,7	1424,2	1809,1	1478,5	1589,7	2157,3
Uleiuri și grăsimi	5972,3	6058,7	6469,1	7420,9	12221,4	5429,0
Produse lactate	3827,0	3498,3	6191,1	5118,0	5553,0	6906,2
Sector morărit	7630,7	5934,0	10950,4	8742,2	8656,5	13511,3
Sector panificație	25414,1	10557,9	13461,7	13839,0	11186,3	17049,4
Zahăr și produse pe bază de zahăr	3835,4	5245,3	4052,7	5917,8	4616,1	4781,3
Vin, bere, băuturi alcoolice	17562,1	15424,9	21377,2	16240,7	14657,1	16594,7
Ape minerale	7962,3	6989,8	6818,9	7348,9	7208,3	7725,9
Altele	2180,8	3188,2	3682,3	5210,3	5253,8	4782,0

Sursa: Institutul Național de Statistică 2004

Tabelul 2. Dinamica producției de alimente și băuturi, 1998-2003

Produse principale		1998	1999	2000	2001	2002	2003	'03/'98 [%]
Carne	mii tone	374	361	259	248	238	227	60,7
Produse din carne	mii tone	129	147	127	138	136	136	105,4
Conserve de carne	mii tone	10	10	11	14	15	19	190,0
Pește semiconservat	mii tone	0,9	0,6	0,4	0,4	0,4	0,3	33,3
Conserve de pește	mii tone	0,6	0,7	1,1	1,2	1,3	0,4	66,7
Conserve de legume	mii tone	75	65	61	71	67	-	-
Conserve de fructe	mii tone	40	41	43	40	40	-	-
Ulei comestibil	mii tone	173	245	253	285	218	206	119,1
Margarină	mii tone	36	36	38	34	44	26	73
Lapte pentru consum	mii hl	1.864	1.75	1.608	1.58	1.17	1.123	60,2
Produse lapte proaspăt (3,5% grăsime)	mii hl	825	922	905	1.077	1.578	1.485	180,0
Unt	mii tone	37	7	6	6	6	7	100,0
Brânză	mii tone	2.945	31	29	30	31	26	70,3
Făină de grâu și seară (echivalent grâu)	mii tone	321	2.763	2.275	2.249	2.269	2.436	82,7
Zahăr total, din care:	mii tone	185	246	476	493	514	462	143,9
Zahar din sfecla de zahar	mii tone	81	114	55	74	66	57	30,8
Produse de cofetărie și patiserie	mii tone	376	83	87	96	99	94	116,0
Alcool (echivalent alcool 100%)	mii hl	9.989	184	275	348	409	455	121,0
Bere	mii hl	29	11.133	12.664	12.087	11.602	12.514	125,3

Produse din tutun	mii t	31	33	38	33	32	110,3
-------------------	-------	----	----	----	----	----	-------

Sursa: MAPDR, Departamentul Integrării Europene, Serviciul de statistică agricolă.

Gradul de concentrare al industriei este relativ scăzut. Astfel, primele 5 întreprinderi din industria alimentară și a băuturilor dețin 8,6% din veniturile totale realizate de acest sector și 5,4% din numărul total de angajați care lucrează în cadrul sectorului. Primele 20 de întreprinderi dețin 19,4% din veniturile totale realizate de sector și 12,5% din numărul total de angajați.

Conform informațiilor furnizate de Institutul Național de Statistică, în anul 2003 funcționau 10.688 de firme, din care 99% cu capital majoritar privat (**Tabelul 3**). Mai mult, 99,4% din valoarea producției este obținută în întreprinderi cu capital majoritar privat.

Tabelul 3. Structura și situația privatizării în industria alimentară și a băuturilor din România în anul 2003

	Număr de firme	Pondere în total firme	În proprietatea statului
Total industrie alimentară și a băuturilor	10688	100,0	0,5
Produse din carne și carne de pasăre	1193	11,2	1,0
Produse din pește	51	0,5	2,0
Prelucrare fructe și legume	279	2,6	3,9
Uleiuri și grăsimi	319	3,0	0,6
Produse lactate	812	7,6	0,2
Morărit	1873	17,5	0,6
Panificație	4306	40,3	0
Sfeclă de zahăr, zahăr brut	254	2,4	2,4
Vin, bere, băuturi alcoolice	579	5,4	0,8
Apă minerală	481	4,5	0,4
Altele	544	5,1	0,4

Sursa: INS 2003

Două treimi din cele 9.000 de firme sunt întreprinderi mici cu mai puțin de 10 salariați. Întreprinderile relativ mari (cu peste 50 de salariați) domină doar sectorul zahărului, vinului și berii. În aceste trei subsectoare, 50%-60% din întreprinderi au mai mult de 50 de angajați (în comparație cu 9% pe plan național).

În ceea ce privește tipul de proprietate existentă, se poate spune că privatizarea sectorului alimentar românesc aproape că s-a încheiat, dar se mai resimte încă o prezență puternică a statului în unele subsectoare. Progresul înregistrat de privatizare e posibil să fi contribuit la creșterea producției și a productivității în industria alimentară, începând cu anul 1990. Opțiunile pentru proprietatea privată au atras, deasemenea, un flux crescut de investiții străine directe (ISD), dar nivelul ISD în sectorul alimentar (și în agricultura primară) rămâne totuși scăzut. Mai mult, investitorii străini preferă în general sectorul comerțului cu amănuntul și al restaurantelor, în timp ce ISD în sectorul de prelucrare sunt limitate la fabricile de bere și fabricile de lapte. Prin urmare industria alimentară este dominată de IMM-uri cu capital românesc.

Dacă este să analizăm importurile și exporturile României de produse alimentare pe anii 2004 și 2005, se constată că acestea au reprezentat 3,1% respectiv 3% din valoarea exporturilor României și 6,5% respectiv 6,2% din importuri. Ținând cont că valoarea exporturilor în 2004 a fost de 18.934,7 milioane euro, iar în 2005 de 22.255,1 milioane euro, și că importurile au avut ca valori în 2004 26.281,0 milioane euro, respectiv 2005 de 32.568,5 milioane, rezultă că România a avut un deficit comercial atât la nivel global cât și la nivelul sectorului alimentar. Deficitul la nivel de sector alimentar a fost în concluzie de 1122,26 milioane de euro în 2004 și respectiv 1351, 59 milioane de euro în 2005.

Această situație are loc în condițiile în care România încă mai beneficiază din partea Uniunii Europene de o situație avantajoasă. Conform înțelegerilor încheiate în cadrul rundelor de negociere de preaderare s-au acordat României o serie de concesi, UE fiind pregătită să își deschidă într-un grad mai mare piața pentru importul de produse de origine română, în timp ce deschiderea pieței românești pentru produsele comunitare se va realiza gradual.

2.2 Tipurile de riscuri prezente în sectorul alimentar

Pornind de la aceste informații cu caracter general, se poate trece la stabilirea riscurilor pe diverse tipologii. Un mod de analiză a riscurilor foarte utilizat este cel pornind de la clasificarea pe diferite domenii:

a) Riscurile naturale. Factorii naturali nu afectează în mod direct industria alimentară, dar în urma pagubelor pe care le produc diverse fenomene extreme precum *seceta prelungită, inundațiile, grindina, temperaturile extreme* asupra principalei surse de aprovizionare care este producția agricolă, apare o propagare a efectelor negative în avalul canalului de distribuție a produselor agricole. Înregistrarea unei producții agricole mai mici decât cea previzionată poate avea ca efect o scădere a încasărilor din industria alimentară, chiar dacă prețurile sunt majorate. În România riscurile naturale sunt foarte mari, datorită succesiunii perioadelor de secetă cu cele de inundații.

Alți factori de risc natural ce pot afecta sectorul alimentar sunt cei *biologici* și anume insecte, rozătoare, viruși, bacterii ce pot afecta produsul alimentar în orice stadiu al prelucrării sale.

b) Riscurile politice. Acestea decurg din modificările strategiei, tacticii și a acțiunilor curente ale factorilor politici din propria țară (la nivel național, regional și local), din țările cu care întreprinderea are contracte directe și indirecte și ale marilor organizații internaționale. Cele mai frecvent manifestate riscuri politice sunt independente de acțiunile întreprinderii și pot fi:

- *riscuri de restrângere a importurilor și/sau exporturilor;*
- *riscul limitării transferului valutar;*
- *riscul refuzului admiterii produselor firmei pe teritoriul anumitor state;*

Aceste prime trei categorii de riscuri în cazul relațiilor economice internaționale pot apărea în cazul în care țara importatoare pentru a-și apăra economia națională decide să ia măsuri de apărare comercială: măsuri antidumping, măsuri de salvagardare și măsuri antisubvenție. La nivelul agenților economici români principalul risc nu provine din impunerea de bariere tarifare sau netarifare, ci din înlăturarea lor. Libera concurență cu agenții economici din Uniunea Europeană poate avea efecte negative asupra agenților economici autohtoni, dacă aceștia nu reușesc să vină cu oferte pe piață cel puțin la fel de atractive. Un alt risc politic ce apare o dată cu integrarea în Uniunea Europeană, ar fi ca țara noastră să fie implicată fără voia ei într-un război comercial cu mari puteri economice precum SUA, China sau țările din Asia de Sud-Est.

- *riscul referitor la sechestrarea și/sau rechiziționarea unor bunuri aparținând unor agenți economici străini*. Acest risc se poate datora modificării standardelor de calitate din țara respectivă fără ca agentul economic afectat să fie anunțat în prealabil.

c) Riscuri sociale. Se referă la acele *riscuri care afectează decizia managerială*, ca urmare a conflictelor ce pot apărea între personalul și conducerea întreprinderii. În întreprinderile din industria alimentară în general salariile sunt foarte mici, ceea ce poate constitui un motiv de nemulțumire pentru salariați.

d) Riscuri juridice. Acestea decurg din incidența legislației naționale și, mai rar, a celei internaționale asupra activităților întreprinderii. În perspectiva integrării în Uniunea Europeană, riscurile juridice vor avea amploarea cea mai mare și cea mai negativă asupra întreprinderilor care funcționează în sectorul alimentară. Se estimează că în urma trecerii de la actuala legislație la acquis-ul comunitar foarte multe firme din industria alimentară vor risca să fie închise.

În lunile care au mai rămas până la momentul integrării europene Autoritatea Națională pentru Siguranța Alimentelor ANSA, Ministerul Agriculturii, Ministerul Sănătății și Familiei, Autoritatea Națională Sanitar - Veterinară și Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorilor vor trebui să realizeze transpunerea acquis-ului comunitar și aplicarea acestuia în domeniul alimentară. Toate reglementările vor asigura realizarea și respectarea unei politici unitare în domeniul securității alimentelor, nutriției, creșterii și sănătății animalelor și plantelor, precum și a siguranței consumatorilor.

Conform noi legislații, operatorii din industria alimentară vor avea de respectat noi măsuri privind calitatea și standardizarea produselor alimentare. Practic, nu vor avea de ales decât între două variante: fie vor aplica noi norme interne, vor implementa noi sisteme de management al calității precum H.A.C.C.P. (Analiza Riscului și Punctele Critice de Control) și vor face schimbări în liniile de producție punând la punct noi fluxuri tehnologice, fie se vor vedea cu activitatea oprită și apoi închise. Pentru a se vedea cât de gravă este situația ar trebui menționat că de exemplu în cazul abatoarelor oficialii europeni și cei ai Ministerului Agriculturii estimează că din cele peste 500 de abatoare care există la ora actuală doar 9 sau 10 vor mai avea aviz de funcționare la data integrării în Uniunea Europeană.

e) Riscurile tehnologice. Sunt generate de disfuncționalități tehnologice și organizatorice în cadrul activității de producție.

În general principalul risc de fabricație cu care se confruntă firmele din industria alimentară este cel de ***a nu respecta nivelul calitativ prevăzut al produselor alimentare***. Acest risc apare datorită tendinței multor agenți economici din domeniu de a modifica procedura de fabricație a produsului sau de a schimba raportul optim dintre ingrediente pentru a avea costuri mai mici. Ca urmare a acestui risc pot rezulta produse care să fie refuzate pe piață și chiar imaginea producătorului și vânzările sale ulterioare vor avea de suferit.

Alte riscuri tehnologice sunt cele ***de a nu realiza, din punct de vedere cantitativ***, producția prevăzută sau de ***a depăși consumurile specifice normate***. Aceste riscuri se datorează faptului că la majoritatea unităților din industria alimentară stocul de capital tehnic activ este deja învechit, iar valoarea investițiilor în re tehnologizare a fost până acum destul de redusă. La aceste riscuri tehnologice clasice se adaugă mai nou ***riscul ca tehnologia folosită și dotarea cu echipamente de producție să nu fie în concordanță cu cerințele legislației UE***, ceea ce poate duce la închiderea automată a unității respective.

Industria alimentară se mai poate confrunta și cu ***riscul generat de posibilitatea producerii accidentelor de muncă***, dacă nu se respectă normele de protecție a muncii, precum și cu ***riscul tehnologic invizibil*** de a ajunge în produse alimentare substanțe chimice cu efecte toxice pentru organism.

f) Riscurile economice. Acestea sunt determinate de evoluțiile contextuale întreprinderii și de nivelul calitativ al activităților economice desfășurate în cadrul său. În cadrul riscurilor economice avem riscuri economice propriu-zise, riscuri financiare și riscuri comerciale.

Riscurile economice propriu-zise își pun amprenta asupra tuturor deciziilor elaborate. Cele mai des întâlnite riscuri din această categorie sunt:

- ***riscul creșterii inflației*** după data aderării la Uniunea Europeană, ca urmare a tendinței prețurilor de pe piața românească de a se alinia la cele de pe piața comună. Repercursiunea acestei majorări a prețurilor ar putea fi scăderea puterii de cumpărare a românilor și implicit scăderea vânzării alimentelor din gama superioară.

- ***riscul amplificării ratei dobânzilor la credite***;

- ***riscul modificării cursului de schimb valutar***. Prin aprecierea leului față de monedele de referință produsele românești vor deveni mai scumpe pe piețele exterioare, iar produsele importate se vor ieftini devenind mai competitive față de cele autohtone.

- ***riscul de exploatare economică referitor la încadrarea în pragul de rentabilitate***. Acest risc poate avea cauze multiple începând cu pierderea cotei de piață în fața concurenței acerbe a producătorilor din Uniunea Europeană și până la modificarea comportamentului de consum al cumpărătorilor

- **riscul investițional.** În cazul producătorilor alimentari acest risc poate lua forma unei viziuni greșite ale posibilităților de dezvoltare ca urmare a neînțelegerii realității economice.

Riscuri financiare. Acestea sunt aferente obținerii și utilizării capitalurilor împrumutate și proprii, iar cele mai frecvent întâlnite sunt:

- **riscul rămânerii fără lichidități,** reflectare a variabilității indicatorilor de rezultate financiare sub incidența structurii financiare a întreprinderii;

- **riscul neasigurării rentabilității,** ca efect al falimentului și al unor cheltuieli foarte mari;

- **riscul îndatorării excesive;**

- **riscul creditului** poate apare din tranzacțiile pe care întreprinderea le derulează cu diferiți parteneri de afaceri, care pot să devină incapabili sau mai puțin capabili să-și îndeplinească obligațiile contractuale.

Riscurile financiare sunt în general o consecință a altor riscuri economice, cum ar fi rămânerea mărfurilor în stoc sau realizarea de mari investiții care nu se amortizează.

Riscuri comerciale. Acestea sunt asociate operațiunilor de aprovizionare și vânzare pe piața internă și externă. Dintre cele mai importante, pot fi enumerate:

- **riscul de preț** apare ca urmare a fluctuației prețurilor de aprovizionare și vânzare datorită modificării raportului dintre cerere și ofertă. Această fluctuație poate pune firma în situația de a realiza tranzacții în defavoarea sa.

- **riscul de transport** și depozitare în industria alimentară are o probabilitate foarte mare în condițiile în care mărfurile alimentare sunt foarte ușor alterabile. Ele pot apărea în orice etapă a circuitului economic al produselor dacă nu se respectă condițiile de păstrare optime.

- **riscul de vânzare** apare în situația când firma nu poate realiza volumul de vânzări prognozată. Cauzele care duc la această dificultate sunt: concurența crescută de pe piață, prețul necompetitiv, insatisfacția cumpărătorilor.

Capitolul 3

Managementul riscurilor în industria alimentară

3.1 Riscuri sistematice și nesistematice

Datorită faptului că există o relație de cauzalitate între riscurile asumate și performanțele economice ale firmei, politica firmei privind riscul este esențială. Analiza acesteia la nivel organizațional poate viza nivelul general, operațional sau anumite arii funcționale din firmă. Cunoscând structura riscului afacerii vor putea fi evitate, diminuate sau controlate unele dificultăți potențiale [Popescu Nela, 2004].

Realizarea unui management al riscului oferă posibilitatea de optimizare a deciziei, de diminuare a riscului și incertitudinii.

Înainte de a începe expunerea propunerilor noastre de management al riscului în domeniul industriei alimentare, trebuie menționat faptul că nu toate riscurile pot fi tratate la nivel de firmă. Din punct de vedere al posibilităților firmei de a diminua riscurile la care este supusă, avem de-a face cu riscuri diversificabile sau specifice firmei și riscuri nediversificabile sau sistematice [Popescu Nela, 2004]. Riscurile specifice țin de evenimentele sau fenomenele specifice unui domeniu de activitate sau unei firme date și pot fi ameliorate prin diversificarea portofoliului afacerii. Riscurile sistematice nu pot fi eliminate prin diversificare sau controlate de către firmă pentru că ele afectează economia, piața, în ansamblul său. Prin operațiunile curente și de perspectivă, firma își poate diminua sensibilitatea la evenimentele sau schimbările indezirabile în economie.

Printre *riscurile diversificabile (nesistematice)*, specifice firmei se numără: riscul social, tehnologic, de exploatare, investițional, financiare și comerciale. *Riscurile nediversificabile (sistematice)* sunt cele la nivel macroeconomic și anume: riscul de țară și de piață. În continuare vom aborda riscurile diversificabile identificate în capitolul anterior în sectorul alimentar, acestea putând fi gestioante de către firmă.

3.2 Modalități de control și gestiune a riscului

Principalele *modalități de control și gestionare a riscului* se realizează la:

❖ *nivel de firmă*

Gestiunea riscului la nivel de firmă presupune luarea acelor măsuri care vor permite funcționarea firmei și după integrarea în Uniunea Europeană. Principalele probleme pe care firmele din industria alimentară trebuie să le rezolve sunt cele legate de respectarea normelor și standardelor tehnice impuse de UE.

Întreprinderea își poate reduce riscurile tehnologic și legislativ prin implementarea standardelor în conformitate cu cerințele UE și în același timp prin adoptarea managementului calității la nivel de firmă. Standardizarea este necesară pentru firme deoarece duce la eliminarea barierelor din calea comerțului asigurând libera circulație a produselor între Statele Membre. Implementarea sistemului de management al calității este o cale prin care o întreprindere își poate demonstra capacitatea de a oferi produse / servicii care să satisfacă cerințele de calitate ale clienților și care să fie deasemenea conforme cu regulamentele curente. Pe de altă parte, este o cale de a obține, de a menține și de a îmbunătăți performanța generală prin adoptarea standardelor seria ISO 9000:2000.

❖ *nivel de politică de firmă*

Gestiunea riscului la nivel de politică de firmă se referă la luarea acelor măsuri pentru creșterea competitivității pe piața UE. Acțiunile care trebuiesc întreprinse la nivel de politică de firmă sunt:

- realizarea de achiziții de tehnologii, licențe, know-how prin care firma își sporește productivitatea, reduce cheltuielile de exploatare, crește calitatea; prin această măsură reducându-se riscul tehnologic;

- pregătirea și dezvoltarea profesională prin acțiuni de training și coaching; necesitatea acestei activități în cadrul organizațiilor derivă din rațiunile de ordin economic legate de creșterea eficienței economice, costurile ocazionate de activitatea de pregătire și dezvoltare profesională fiind considerate drept investiții pentru asigurarea progresului firmei; prin această măsură se evită riscul social al firmei;

- o altă măsură prin care se reduce riscul social constă în îmbunătățirea condițiilor de muncă, prin care se asigură mijloace de muncă mai performante, proceduri mai ușor de realizat care să vină în sprijinul angajatului;

- introducerea de noi strategii de marketing și vânzări prin care firma încearcă să prevină riscul comercial; prin aceste strategii se înțelege linia de acțiune pe care firma o va urma în vederea atingerii obiectivelor sale economice;

- angajarea de experți în compartimentele de marketing și vânzări pentru a crește profesionalismul în relațiile comerciale pe care le are firma cu partenerii de afaceri prin această măsură reducându-se riscurile în procesul de exploatare economică;

- reglarea cash-flow-ului se referă la riscul rămânerii fără lichidități, la eliminarea acestuia, datorită decalajelor dintre încasarea creanțelor și plata datoriilor către terți; se impune gestionarea corectă a creditului furnizor și a creditului beneficiar, prin stabilirea unei perioade cât mai mari între cele două tipuri de credite: plata furnizorului trebuie făcută după încasarea creanței client;

- verificarea solvabilității/lichidității partenerilor de afaceri prin care se diminuează riscul creditului și anume partenerul să nu fie în incapacitatea să-și onoreze obligațiile contractuale;

- măsura prin care se evită riscul de preț se face prin tranzacționarea pe piața de capital a contractelor futures și de opțiuni; prin contactul futures se înțelege un contract standardizat care creează pentru părți obligația de a vinde sau de a cumpăra un anumit activ la data scadenței și la un preț convenit la momentul încheierii tranzacției. Principala funcție a piețelor futures este hedgingul. Prin hedging se înțelege cumpărarea și vânzarea contractelor futures pentru a compensa riscul apariției unor schimbări a prețurilor pe piața la vedere.

Un contract de opțiune este un acord care-i dă posibilitatea uneia dintre părți dar nu și obligația de a vinde sau a cumpăra un contract asupra mărfurilor alimentare, de livrare la termen în anumite condiții. Deoarece părțile contractante, au dreptul dar nu obligația de a vinde sau cumpăra, aceste contracte se numesc opțiuni. O opțiune funcționează ca o poliță de asigurare. Ea îi conferă cumpărătorului posibilitatea de vânzare sau cumpărare în funcție de fluctuația prețurilor care poate genera profit sau pierdere.

- încheierea unor polițe de asigurare pentru transferarea unei părți din risc unor societăți de asigurări; în schimbul plății de către asigurat a unei prime de asigurare asiguratorul se obligă să acorde despăgubiri în cazul producerii evenimentului pentru care s-a plătit polița de asigurare.

❖ *nivel de produs*

Gestiunea riscului la nivel de produs presupune luarea acelor măsuri care să permită întreprinderii să aibă o politică corespunzătoare de produs. Principalele activități pe care firma trebuie să le adopte sunt cele legate de:

- *respectarea rețetelor de fabricație* prin care se reduce riscul tehnologic de a nu atinge nivelul calitativ prevăzut al produselor alimentare;

- *introducerea de noi produse și eliminarea celor obsolescente* prin care se reduce riscul de vânzare prin scăderea atractivității gamei sortimentale.

3.3 Concluzii

Din analiza situației sectorului alimentar românesc, se observă faptul că agenții economici din România nu sunt încă pregătiți să facă față riscurilor pe care le presupune integrarea în Uniunea Europeană. Atitudinea lor față de riscurile cu care se vor confrunta în viitor nu a fost aceea de abordare într-un mod constructiv prin găsirea de soluții pentru gestionarea lor, ci de ignorare completă. Astfel s-a pierdut timp prețios, unitățile economice preferând să ia măsurile necesare în ultimul moment împinse de la spate de statul român în loc să se informeze și să se pregătească din timp, fapt care le-ar fi permis o tranziție mai ușoară către accesarea la rigorile pieței comune.

Principalele riscuri cu care se confruntă firmele din industria alimentară, și prin extrapolare cele din România, sunt riscurile legislative și tehnologice. Riscurile legislative provin din faptul că întreprinderile românești nu au ajuns să respecte normele și standardele de funcționare impuse de acquis-ul comunitar. Această neconcordanță poate duce la însăși anularea licenței de funcționare, ceea ce înseamnă practic desființarea firmei. Cel de-al doilea mare risc este cel tehnologic, și se referă la faptul că întreprinderile românești folosesc tehnologii și utilaje depășite, fapt care determină o productivitate mai scăzută și cu costuri mai crescute decât cea a întreprinderilor din spațiul comunitar. Impactul riscului tehnologic se concretizează prin scoaterea de pe piață a firmelor românești de către concurenții mai bine adaptați mediului economic.

Soluția pentru întreprinzătorii români este să conștientizeze necesitatea implementării la nivel de firmă a: standardelor de calitate, certificării și adoptării de tehnologii moderne de fabricație urmând ca în timpul foarte scurt care a mai rămas până la aderare obiectivul lor principal să se axeze pe îndeplinirea acestor cerințe primordiale care le conferă și supraviețuirea pe noua piață unică.

Bibliografie:

1. Bușă Georgeta - *Dicționarul complet al economiei de piață*, Editura Soc. Informația, București, 1994;
2. Breban Vasile – *Dicționar al limbii române contemporane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980;
3. Cișmașu Irina Daniela – *Riscul, element în fundamentarea deciziei, concepte, metode și aplicații*, Editura Economică, București, 2003;
4. Craioveanu Mihaela Theodora – *Risc și incertitudine în economie*, Teză de doctorat, 2003;
5. Nistor Costel – *Riscul în comerțul exterior (cu aplicație la mărfurile agroalimentare)*, Teză de doctorat, 2003
6. Popescu Nela – *Noi tendințe în analiza riscului afacerilor comerciale*, Teză de doctorat, 2004;
7. Williams Smiths Young – *Management risc and insurance*, Seventh Edition, Ed. McGraw-Hill, New York, 1995;
8. Stana Elena Silvia – *Riscul de țară*, Teză de doctorat, 2003
9. *** *Industria alimentară – prelucrarea produselor*, siteresources.worldbank.org/INTROMANIAINROMANIAN/Resources/CapitolulV.pdf;